

Emnenr. 12-7-

Fylke: *Sogn & Fjordane.*

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: *Faler.*Emne: *Garnal engkultiv*Bygdelag: *Guiddal, Sunnhord.*Oppskr. av: *Sigvard Lorebo*Gard: } *Heile grendi.*(adresse): *Guiddal, Sunnhord.*

G.nr. } Br.nr.

A. Menk ~~av~~ ~~om~~ oppskrifta er etter eiga røynsle.B. ~~Menk~~ ~~av~~ ~~om~~ ~~den~~ er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

A. Ja, ein nytta nemningane eng (eng, enja, enjer, ~~enjerne~~) og it-slätte. Men dei fleste sa boin òm alt innangjerds og markja, it-markja òm det som var utom bøgarden. Ta'slätte, it-slätte = markaslätte.

Ordet ekre hev me. (Ekre med klår e-God). Ordet atteleje hev me og. Med ekre meinte ein eit stykke bô som ein gong hadde vore åker. Men alle stader der eg har seinne dette namnet, ligg "åkeren" i eit bakkehall. Atteleje kalla ein engstykke som nyst var frôpâdde, eller hadde vore åker nyst.

Ein sprakka òm ta'boin eller ta'-markja òm gjôdsla mark. (Ta' = gjôdsel.) "Hann jekk å breidde myl."

Smængi kalla ein skrapboin, skrapemarkja, rote-boin, rote markja, jesmarkja.

Hôyet av ta'-boin kalla ein ta'lo, eller og langhøy. Ta'hôystålet, langhôystålet. Men t'vart ikkje med. (Ståle).

Småhøyet kalla ein med mange namn: Skrap-høy, Gontehøy, leisthøy.

Fjôlvre arbeidet nemnde ein slik:

"Hann Gontka o slo, hann Skrapa o slo, hann jota o slo."

2.
Gjorkhøy = stutt, tunt, dårleg gras.

Feshøy = veikt, viss gras. (Ykerullebotlyng)

Brusthøy = stutt, stivt gras.

Å jöta = å slå det meste av det beste, men
ikkje alt.

Ma har og namnordet jöte. (jöte, jöta, jöte,
jötine). Jöte = seld, sök, gil, stökj. Dette
höver og med gjerringsordet jöta. Skar nokon
i åkeren berre ei liti renne eller för, sa ein
„Nam stende ma så o jöta!”

Stökj = stökje.

Långorweigane nemnde ein för flat markaja
eller flat'boin.

2. Når dei gamle slo, raska dei med seg
alt. Vilde dei „ala te sköje, vara dei rennein-
gane, men vilde ein ikkje ha skog sopte
ljaen og riva med alt. Berre i lyngtävone
fekk skogen veksa slik han vilde.

Lauva, logga gjorde ein, oftast för slatten
tok til, og jamleg i samband med „botka-take”.
Men ein „pasa” (hogg) og „üt o,” men det var
slik skog som ein ikkje tykte ein, eller som stös
för tett.

Stjötkelauv lika ein best, orlauv mytta ein
og, sameleis hegg og bop og selje, men det fall
ikkje kviteri so godt på.

Avfallsdeingane nemnde ein slik:

Kristdorga = kvister, smragreiner o. a.

Trüsdorga (Hösdorga = smragkrist, lauv, anose
og anma rüst. Dette trüste ein i hop med
rive.

Som oftast la ein deingane i ei steinröys
eller ein „stjötkekinn”-e”. Oftast rottra deingane.

men ein brende dei og. Óska jamma ein på
staden, var det innangjerds.

Steinar la ein i roys på staden. Þá ta-
markja braut ein og úpp ein og annan. Men
þá jammen fekk steinen liggja der han lag,
jammul i ákeren. „Þar verti bestu korn“ i
steinákrane.“

Det umdrar þes kotleis mange künde slá
i stein roysene. Men av lasit det. „Markja va
sá ho va svidde.“ Þei brúka dott, dei skar
med ljáem, og eg har sjólv sett ein som treis
slískniver. Men þo var eg þáem som han var
barleera.

3. Summe reiv i mosen med fregreip, annu hadde
heimegjorde kenúðeharver. Ein slo og lan'kol-e,
(landkollu), úrin þá mosen. Summe sádde heime-
avla grasþó der mosen var úpphakka.

Hóyfré = fró som lag all þá loétuflí mår
váren korn. Ein sádde det i túrdike og annu
stader.

4. Vass-sjúk mýr vart þá jammen liggjande
slik ho var. Men av og til grov ein i grasroti
þorra V-gröflev. Þei stóð opne. Helst grov ein
slike künde ein fá „seg“ av det, kring reiner
og annu stader. Týpste foxene som vart graone,
var grúnne, settu med stóru steinar - og like
i dagum. „Vatne finn' e allti vege.“

Vatning útan úm „seg“ kjenner ein íkkje her
i bygdi.

5. Þengi har ein gjóðsla frá úmminnelju tides.
Útstakke gjóðsla ein íkkje útan mår ein hadde
Gjóð dev.

4.

Til enggjødslingi brúka ein det som var alt
nár ákeren hadde fáll kill.

Küggjødtsel vilde ein helst ha frá kosmákerum,
hestgjødtsel frá „fólene“ og smáletá'et frá
enggi.

Ein gjødsla frá klúmp. All gjødseleu
kalla ein ta. Ein tadde ákeren og bóen.
(ta, ta'e, ta, taa). (ta, ta, tadde, tadde).

Nár smálegjødseleu lág i fjóset, kalla ein
det tall'e. (tall'e, tall'in, tall'a, tall'ane).

En úpphakka gjødseleu kalla ein myl.
(myl, myla). „Hann kjórde myl frá bóin“.

6. Ein tala um háustgjødsla mark - og ein
várgjødsla mark. All i heyr kalla ein ta'-
bóin eller ta'-markja. Hóyet kalla ein ta'-ló.

7. Híbi setti ein stik at dei skulde ta
bóen, þerleg eldhúset og fjóset. Att með eldhúset
hadde ein alltið ein avfallsdúngi, rotthola.
Rotthole hadde ein og att með stova. Frá desse
holene veita ein sigvatnet kring bóen, same-
leis frá flotsmóttlingi. Ein laga ei líti V-fót,
rottholfót, móttlinjefót. Frá rákaflovarne veita
ein og siget. Dette var dei fleste þess þápassi-
lege með. Skírva nokkum með dette, var alltið
domen hárd; „Hann va ein skírve.“

Stadene som vart gjødsla, kalla ein sege,
Segvollin, Segreina, Segbelda, Segslókja.

Akrane lá ein stik at ein kúnde fá góðt
av sege. Hóyet ein sekk der, kalla ein seglo.
Þá mange gardar var dette mest den einasti
lange-ló som var frá garden. Þóð ein frá fjellit
ein sumardag, kúnde ein sjá kvar segla vaksa.

Ger var rædt av hestehov (rússcho).

8. Lengi gjóðsla ein hæst og var etter som det fall. Ein kóyrde gjóðselen frá slede. (Mokslé'e, mokslé'en, moksléa, moksléane). Denne sleden var svært stútt. Karmen var vidare „st." (Kapes). Karmen var samansett med vidjer. På kvar side var det vidjerhandtak til á halda, stýpa, sleden i vranglencikar. Tindlene var laúce. Ein tok dei iot av „veierende" når ein velti av læset. Nár ein ketti dei frá all, hekta ein eit tog yver. Her finst slíke sledar i dag.

Gjóðselvognar tok ein til med frá 1900 og iútelten. Men på brattvotne gardar er sleden ennó i brúck.

Ein kasta gjóðselen med greip. Men var det smálemyl brúka ein tre greip eller spade.

Tre greipane sag iot som vanlege greipar. Ein hadde ikkje handtak på skaftet. Tindane var breide, flate og tinnre.

Jarngreipane var heime smidde med hre-skaft.

Gjóðselen künde ein kasta. Ein kasta på bóen og ein kasta på ákeren. Já stóð ein roley og dreiv gjóðselen framveler. Ein künde og dysta gjóðselen. Já gjekk ein og smádirra greipi. Smálemylet kasta ein, líkceins stál-gjóðselen. Rúgjóðselen „dyste" ein.

Nár gjóðselen var kasta, milda ein hann súnd med rive. Oftast brúka ein „sláúende-river", river som ein nytta i ákeren nár ein jamma gjóðselen, men til smálemyl brúka ein milderiver, river som ein milda kotnet

ned i åkeren med.

Når gjødselen hadde fenge regn, raka ein han utyver skrapmarkja. Der låg han og „terende mossir“. Til sist henta ein resten heim „te ende brøysle“, strø i fjøset.

Å køyra gjødsel var „karaarbeide“, å raka gjødsel var „kvinorfolkearbeid“. Dette skilde dei strengt mellom.

Ein gjekk yver til nye reidskanar kring hundraårs-skiftet, men ikkje nemnande før 1910. Men mykje gammalt heng att i dag!

9. Ja, ein let beisti beita i utstalli, men ikkje med tanke på gjødselen. Engstykke som ikkje vart beita, fanst ikkje.
10. No er skiftet kome. Attelajene vart aldri beitte. Men den andre haen vart beita alle stader. Å hegma inn attelajene tok ein til med kring 1910, men lite.
11. Eg kjenner anna enn blå „kakenne søndi“ med rivo.
12. Summe hadde vår og summarfjøs. Her var kyraflota, saueflota, kalveflota eller kalvehüs. Men ved ikjåre hadde ein oftast berre kyraflota. Gjødselen nytta dei på jåre eller kvia. Summe hadde og kalvehüsjåre. Enno finst her vister eller slike.
- Gjødselen spreidde dei som vanleg heime frå engi.
- Summe hadde ikkje utmarksfjøs, og dei „la ike“ når det var ver til det.
- Men enn eitt vår- og summarfjøs var det vist ikkje på kvar gard.
- Summe nyttar desse no og.

Men heime ved bøgarden, "rækja" hadde ein kyraflof, saue-geite- og kalvhus. Dei som ikkje hadde, "útjareflota" nytta desse til kyrne og til dei drog på heia, stólen. Men kyrne ha ein úle når veret var godt. Sauene mjólka ein heile sumararn, og da, "best ein vinn." Setti gjorde ein fram til 1860. Geitene, "best ein vinn" heile sumararn, sameleis kalvane.

Desse floranu kalla ein: rækjaflofa eller garvflota. Ein setti dei jarnleg slik at ein skuldi fá gagnar av gjodselsiget.

13. Ein má visselig havt kvier, for mammet "Kvia finst mest på kvar gard. Her má ha vore kvier som har vore vinnhegna, for der ein fram floran og vinnhegna stykke i útmarkis, der kallar ein det vinnhegna stykke unden jare eller kvier.

Men saüene vart mjólka, og når det vart gjort hadde ein dei i kvier, sa bestemor. Umm sumrane mjólka ein saüene på stólen. Bestemor (Kari Langenes, f. 1818, d. 1912), fortalde at ho sjölv hadde mjólka saüer. Ho fortalde og um sauekvier på boen.

14. Vinnhegningane vart ofte kalla kvier. Men eg har aldri höyrt um at dei vart flytte.
15. Bestemor sa dei setti upp noka som skramb. Det var lera mot björnerr. Men, "grábeinin slydde ikkje noka." Oftast dei honorn, "best dei allti' vinn."
16. Summe tider helót ein nattvaka. Det var tenarane eller úngdomen på garden. Setti vart det slutt med kvier 1840.

17. Ukjent.

18. Ukjent.

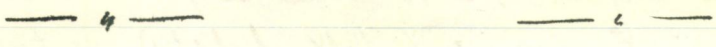
19. Me har ordet i træde, træ, men med det meiner ein ei geil (jeil). Kring desse var det stein - repli - eller risgard på baa sider.

20. Ja, ein hadde innhegningan på stolern, stolsjære, stolskvie.

Stolsgjerdet vart gjødsla haust og vår. Ein spreidde gjødselen på same måten som heime.

21. Lengi gjødsla ein med oske og lan'koll'e. (Lan'koll'e = urin i lytte eller lutt).

Lan'koll'e-line-e (landkollelinne) hadde ein på kvar gard. Oftast var det ei lytte eller ein lutt, med og utan loks. Oska og landkolla var ein vyrke for. „Oska je kløver, landkoll'a brenne masin.“

Lune raka ikkje gjødselen med rive, men dei sloa fram. Då tok dei ein lystketkoll som var deigeleg ris på. Dei leste stein på fram. So tok dei plogdrøtte og feste til sloen. Dette koipte dei gver gjødselvollen. Gje fylgde kvinnorjokki eller met rive.

Skjerve: fin, tinn rive.

Milderive (milda korn med) litt tjukkare.

Flåsvinderive: Grov, stakk laga.

Smalrøyl (fin gjødsel frå Smalrøll'inn.)

Sigurd Lovén

Tillegg:

På ein gard i Guddal er det lagd ein gammal kvernstein i dørsvali. Under dette holet er det eit op i meiren. Her sette dei lan'-kolle-lin'a og her pussa dei både når det var myrket og lyst.

Dei reingjorde landkallekidri med skelut når dei tåkta for gale.

Ho mor, fødd i 1858, fortalde at ho som gjentunge hadde vore med på stelen, der „sette dei ipp“ säuemjölk til rom'astk, rjomekoll. Ho bar sidan mjölki heim i ein klut, so tjukke var ho. Denne måten var vanleg å bera mjölki av säuene heim på.

Hestmjölk vart bruka for kikhosten.

Sigurd Forbo.

P.O.F.

Fjalor

S. Soreby

2776

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR. NORSK FOLKEHUSEMUSEUM
BYGDØY

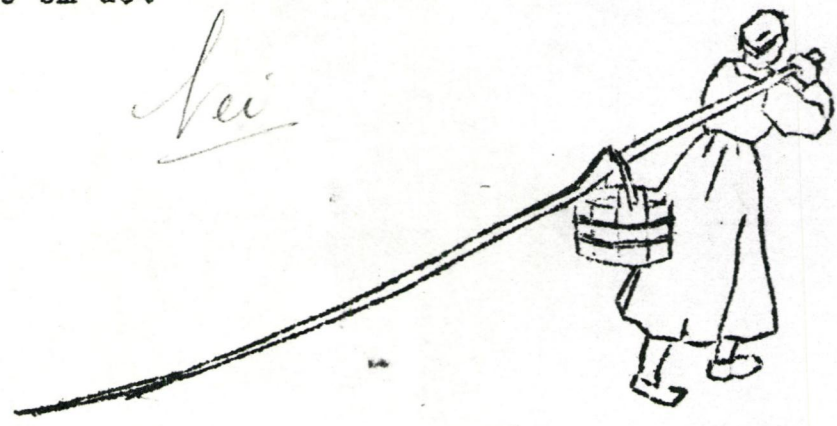
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bera vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Nei

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Har ein bruka kumøkk til brensel ? *Nei, icke vanleg. Berre ei Stolsgjætte har og høipt gjort det. Men henne prøvde folk um.*